

Наталія Наливайко

НА ШЛЯХУ ДО РОЗГАДКИ ЖІНОЧНОСТІ: ПОДОРОЖ У СТО РОКІВ

«Питання, над яким не припиняли і ніколи не припинять задумуватись психоаналітики, власне кажучи, як і всі смертні, - це загадка відмінності статей», - говорить Жаклін Шаффер у своїй доповіді «Жіноче як випробування і мета формування статевої відмінності» [7]. Сьогодні наявність статевих відмінностей розглядається як настільки фундаментальна характеристика людини, що ідея про якийсь інший порядок речей здається просто неможливою; не викликає сумніву, що факт їх існування повинен ґрунтуватись на вагомій причині.

«Людство поділяється на чоловіків і жінок, а не на гомо-і гетеросексуалістів. Не можна стати людиною раніше, ніж станеш чоловіком чи жінкою. Протистояння статей – це не просто одна людська якість серед інших, це даність (її суть)», - пише французький автор Мішель Шнайдер[6].

Очевидно, що питання відмінностей статей непокоїло людство завжди, а не тільки сьогодні, на початку двадцять першого століття, коли відбувається переоцінка основоположних понять, що регулюють суспільство, включаючи статеvu приналежність і розмови про третю стать. І якщо з чоловіком все зрозуміло, то хто така жінка, і чи є вона взагалі – все ще намагаються зрозуміти. Одні пишуть: «Жінки зникають, жінок більше немає». Інші питають: «Що таке жінка?» «Жінка – просто матка», - відповідають треті. В той же час про окремих жінок говорять: «Це зовсім не жінки», хоча вони, як і решта, мають матки. Існує думка, що жінки, як такої, більше не існує, як, наприклад, у американського письменника Фердинанда Ландберга, автора книги «Сучасна жінка: втрачена стать». Нас просять: «Будьте жінками! Залишайтеся жінками, ставайте жінками!»

Тобто, не кожна представниця людського жіночого роду – жінка, і, щоб стати нею, вона повинна володіти якоюсь загадковою субстанцією, що знаходиться зараз під загрозою знищення, і назва якій – жіночність.

Зазвичай, чоловічі міфи про жінку ніколи не показують її самодостатньою. Жінка наділялась надзвичайною чаклунською силою у стосунках з чоловіком, але вона ніколи не була рівною з ним. Жінка була Іншою. Вона завжди означувалась через чоловіка, у зв'язку із його ціннісною ієрархією. «Самиця є самицею через брак певних якостей», - говорить Арістотель. А святий Фома Аквінський слідом за Аристотелем проголошував: жінка – «це невдалий чоловік», «випадкова істота». Таким чином, жінку характеризує те, що відрізняє її від чоловіка, а не навпаки: він – головний, вона – другорядна. Він – Суб'єкт, він – Абсолют. Вона – Інша. Визначення цієї категорії неможливе. Воно ніколи не буде повним. Жінка завжди залишається невизначеною в силу нестачі. Вона – не все. Вона – Інше чоловічого, як проміжна опосередкована ланка між мертвою природою, яку підкорює чоловік, і вищою духовною суттю, носієм якої представники сильної статі визнають тільки себе. А драма жінки якраз і полягає в цьому конфлікті між настійним прагненням кожного суб'єкту утвердити свою самодостатність і її становищем, що перетворює її в підпорядкований об'єкт.

Жінку створив Бог із Адамового ребра і подарував йому, аби розвіяти його самотність. Саме тому чоловік від початку являє собою цінність, Боже створіння, жінка ж з'явилась не просто після чоловіка, але з нього, з його плоті і заради нього. Жінка подарована чоловікові, і спокон віків жіноче існування трактується не як самодостатнє, а призначене комусь вищому, ніж вона.

І тому, возвеличуючи в жінці то природне, то містичне начало, то принижуючи, то прославляючи її, ці міфи самі по собі породжують протилежність. Жінка розчаровує, тому що вона весь час постає іншою, ніж від неї очікують творці міфів.

І тоді зрозуміти жінку і жіночність спробували самі жінки. Першою з них стала Лу Андреас Саломе – сучасниця і соратниця Фрейда, а сто років потім – Жаклін Шаффер – французький психоаналітик, дослідниця, авторка багатьох праць про жіночність.

«Жіночність – це тіло, жіноче – це плоть», - таке несподіване розрізнення робить Жаклін Шаффер, пропонуючи свій шлях до розгадки жіночності[7].

«Жіночий статевий орган невидимий, захищений, чужий і відмічений всіма небезпечними фантазмами. Він викликає неспокій у чоловіків, тому що може їх відсилати до образу кастрованого статевого органу, що примушує їх остерігатись за власний статевий орган, але перш за все через те, що отвір у жіночому тілі, його прагнення до сексуальної насолоди і здібність приймати великий обсяг постійного лібідінального тиску, є джерелом тривоги як для чоловіків, так і для жінок», - говорить Жаклін Шаффер [7].

Її попередниця, Лу Андреас-Саломе, скаже: «жінка – завжди втілене протиріччя-в-собі: легковажність і серйозність, божевілля і розсудливість, примхливість і глибина, гном і ангел» [1]. «Жіноче начало, зазвичай, розуміється спотворено, - пише вона далі у своїй знаменитій «Еротиці»,- У його тлумаченні допускається, переважно, одна і та ж помилка, незалежно від того, чи підкреслюється «підпорядкованість» у стосунках з чоловіком чи акцент робиться на винятково материнському у жінці». Жіночність, по Саломе, - це те, що чоловік придушив у собі, забув, вивів на поверхню і...ніби переклав на жінку. І тому вона - те, до чого він лише часом має доступ всередині себе.

«В жіночому началі є і самодостатність, і власне пишність, і глибинні прагнення суті цього начала, несумісні із занепокоєнням і невтомністю того, що вічно націлено вперед, до останніх зовнішніх кордонів, і все сильніше і гостріше підтягує і подрібнює свої сили на обмежено-спеціалізовані заняття», - говорить Лу [2]. В цій відмінності статей криється та різновекторність їх ставлення один до одного, яка робить жінку одночасно більше і менше залежною від чоловіка, ніж він від неї.

Лу пише про те, що в більшості основоположних варіантів міфів різних народів і племен жіноче і чоловіче протиставляються як пасивна плоть і проривний дух, як первинний хаос і розумна впорядкованість. Лу ще не знає, що питання пари активне-пасивне незабаром стане одним із основних в психоаналізі, але маючи надзвичайну інтуїцію, вона відчуває це. «Немає сенсу говорити, який спосіб більш цінний або вимагає більше зусиль: чоловічий чи

жіночий. Обидва ці світи, що чудесно ускладнюються в процесі розвитку, також не можна розглядати як дві половинки одного цілого», - пише Саломе[1]. На відміну від чоловіка, котрий рветься вперед і розривається в цьому прагненні, в жінці дія і буття співпадають, всі її окремі вчинки є нічим іншим, як великим мимовільним актом самого буття. Символом тієї пасивності, що робить її в однаково здатною звести сексуальне до найбільш ницого і безмежно возвеличити його, є те, завдяки чому жінка взагалі є жінкою: її черево як носій плоду, як храм Божий, як місце втіхи і, як орендоване приміщення для статевого акту.

«Якщо нарцисизм чоловіків насамперед фалічний через тривогу кастрації, що відноситься до їх пенісу, то в жінок катактоване все тіло, але їх нарцисизм залежить від погляду іншого. Жіночий нарцисизм насамперед тілесний, навіть якщо він може бути катактований фалічним способом. Саме так я розрізняю жіночність, пов'язану з облудою і маскарадом, що уживається з «фалічним», і «жіноче» - внутрішнє, невидиме, таке, що непокоїть. Жіночність – це тіло, жіноче – це плоть» [7].

Жінка, за твердженням Лу Саломе, цілісна і недиференційована, на відміну від чоловіка, який розщеплений на сексуальне та еротичне. Вона не схильна відділяти цвітіння від коріння. Саме тому стать в жінці виступає не як ізольований окремий інстинкт – вона пронизує і проникає її наскрізь, вона ідентична з самим проявом жінки. Якщо святість для чоловіка асоціюється з аскетизмом, то для жінки, як доводить Лу, говорячи про Мадонну і Марію Магдалину, святість – вершина її еротичної сутності.

Патріархальна свідомість стверджує, що жінка не може творити. Їй недоступна трансцендентичність і активність, що змінює світ (і тому творчі долі відомих жінок-художниць завжди надзвичайно складні), але вона надихає творця. Органічна недиференційованість жіночого начала є одночасно його творчою силою, - не погоджується Лу Саломе. Це той елемент, який повинен бути направлений на себе, щоб інший – чоловічий – звідси міг би втручатися в подальший розвиток. Що гостріше робиться висновок про особливості статевих відмінностей, то більш очевидним видається існування деякого місця, локуса, в

межах обрисів чоловіка і жінки, де повинні перетинатися лінії їхніх сутностей, - повинна існувати деяка точка, виходячи з котрої далі їхні життя розвиваються як певні цілісності, надстатеві андрогени. І що в глибші шари ми будемо занурюватись у нашому дослідженні, то ясніше буде проступати єдність статевої роздвоєності. В найбільшій мірі це стосується духовно-творчої діяльності. Чоловік-майстер надзвичайно близький до жінки і тому дуже добре розуміє її саме через своє творче призначення.

Лу об'єднує чоловіче і жіноче і пише про бісексуальність. Хоча Фройд у 1930 році і визнає, що теорія бісексуальності має багато непорозумінь, Лу Саломе стверджує, що латентна психічна двостатевість є творчим принципом в створенні всього сущого. Тут розполовиненість вперше самотійно прагне до своєї духовної інтеграції. Присутність чоловічності в жінці і жіночності в чоловікові, яке спостерігається у всіх нас, працює по-різному в кожному індивідуальному випадку. Часом це абсолютно розкріпає особистість від тієї статі, до якої вона належить, і порушує гармонію, змиваючи тавро жіночності з жінки і фемінізуючи чоловіка. Але лише в тих випадках, що орієнтовані постійною присутністю свого партнера «всередині себе», наша психічна бісексуальність може стати плідною.

Лу виходить із твердження, що чоловіче і жіноче улаштування різні не в звичному сенсі половинок, що доповнюють одна одну. Суть в тому, що така цілісність як людина, існує в двох образах, кожен з яких висловлює людське на свій манер. Зустріч статей – це зустріч двох самотійних для себе світів, із яких один більш схильний до самоінтеграції, консолідації себе, а інший – до спеціалізації себе самого. Ця зустріч не обмежується принципом простого додавання недостатніх по собі половинок. Бути половинками завжди погано для обох сторін. Обидва ці варіанти людськості володіють своїми характерними можливостями; обидва можуть спотворити їх або не зуміти їх розгорнути, адже спокуса оголосити своєрідність іншого просто функцією самого себе є такою великою. Будь-які редукції роблять світ біднішим. Так, Лу Саломе інтуїтивно знову проявляє здивованість проблемою балансу чоловічого і жіночого і фокусується на системі активне-пасивне, де чоловіче – активне, а жіноче –

пасивне. Але таким чином, в цьому «сумісному творенні» пари чоловіче – жіноче розвивається завоювання жіночого, - говорить нам Жаклін Шаффер. Пара фалічне-вагінальне не може навіть мислитись одне без одного, вона відкривається одна на одному, взаємо-збагачується і укріплює сексуальну взаємодоповненість.

Так, ототожнення фалічного із загальнолюдським, універсальним призводить до того, що представник сильної статі також стає заручником нав'язаних йому стереотипних ролей і боїться вийти за межі примітивної трактовки «чоловічності», боїться виглядати фемінним, занадто м'яким, а зовнішнє честолюбство, котре пробуджується в жінці у спробах продемонструвати рівність свого професійного потенціалу чоловічому, - це, на думку Саломе, - абсолютно смертельна якість, яку жінка може в собі виховати. Так само, як і Ніцше, Лу вважала жіноче прагнення уподібнитись чоловікові, лише кроком до «уламків чоловіка». Лу ще не знає, що значно пізніше на семінарському занятті 1956 року, відповідаючи на питання «що таке жінка?», Лакан скаже, що жіночої статі як такої не існує, оскільки немає жіночого еквіваленту пануючому означаючому, фалосу. Фалос один. І в цьому – асиметрія статей.

У всі часи найкращі уми ламали свої голови над загадкою жіночності. Утаємничена, вона манить і вислизує від відповіді.

Залишається скористатися порадою Фрейда: «Якщо Ви хочете більше дізнатись про жіночність, зверніться до власного досвіду; запитайте поетів або ж дочекайтесь, поки наука стане спроможна надати нам більш глибокі і узгоджені свідчення».

Бібліографія:

1. Саломе Лу. Еротика – М.: Культурная революция, 2012. – 424 с.
2. Саломе Лу. Человек в ипостаси женщины – М.: Культурная революция, 2012. – 424 с.

3. Фрейд З. Тридцать третья лекция. Женственность – М.: ООО «Фирма СТД», 2003. – 620 с.
4. Де Бовуар Сімона. Друга статья У двох томах. Том 1.- К.: «Основи», 1994. – 390 с.
5. Эльячефф К.Эйниш Н. Дочки-матери: третий лишний? – М.: Кстати, 2011. – 433 с.
6. Шнайдер М. Путаница полов, Коллекция «Кафе Вольтер» – Париж, Фламарион.
7. Шаффер Ж. Женское как испытание и цель формирования полового различия. «Психоанализ. Часопис», №17. – Киев: Издательство МИГП, 2013. – Сс
8. Шовен Ж-М. Фаллически-кастрированная или фаллически-вагинальная? «Психоанализ. Часопис», №17. – Киев: Издательство МИГП, 2013. – Сс

